

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Інформаційна культура користувача бібліотеки**

Електронний ресурс бібліотеки

Лекція 1. Інформація і суспільство. Людина в інформаційному просторі.

Наукові дослідження і весь практичний досвід людства показали, що **інформація** (від лат. — роз'яснення, виклад) — це одна з трьох основних (поряд з матерією та енергією) субстанцій (від лат. сутність, першооснова), що утворюють природний світ, у якому живе людина.

Інформація відіграє незамінну роль у будь-якій сфері людської діяльності (на всіх її рівнях). Головною характеристикою інформації є те, що вона на емпіричному рівні, тобто на рівні, доступному спостереженню, поперше, розглядається не взагалі, а тільки відносно певної системи (наприклад, людини або суспільства).

Носієм інформації є книга, велике диво, створене людством. В енциклопедичному словнику сказано: **“Книга – неперіодичне видання у вигляді зброшурованих листів друкованого матеріалу (з визначеною мінімальною кількістю сторінок – згідно до рекомендацій ЮНЕСКО – об'ємом більше 3 друк. стор., тобто понад 48 стор.), засіб масової інформації, знаряддя пропаганди знань і виховання.”**

“Книга – важливий засіб інформації, знаряддя політичної та ідеологічної боротьби, поширення знань, освіти та виховання”.

І.Франко: “ Книги – морська глибина.
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перла виносить.”

Поширення та пропаганда книги (К.) – функція книжкової торгівлі. Відбором, спеціальною обробкою та зберіганням книг, їх пропаганда та керівництво читанням здійснюється в рамках бібліотечної справи.

Ціленаправлене інформування читачів про К. та інші твори друку – завдання бібліографії.

Історичне становлення книги тісно пов'язано з процесом створення та формування письма.

Сучасна книга у минулому мала багато прообразів:

“людина-книга” (люди-сказателі, які передавали інформацію);

вузликове письмо, яким володіли древні китайці, перси, мексиканці;

ієрогліфи на кам'яних плитах - образні знаки єгипетського письма (кінець IV тисячоліття до н.е.).

З часом виникло найбільш просте письмо – буквенне, а приблизно з XII ст. до н.е. з`явився перший алфавіт, який належав фінікійцям. На основі його був сформований візантійський (грецький) алфавіт. Винайдення **слов`янської азбуки пов`язано з буквенною системою, яку називають кирилицею.** Кирилиця виникла на базі візантійського (грецького) алфавіту.

Подорожуючи по країнах і народах, букви з каміння переходили на папірус (болотяна рослина на берегах річок Африки), з папірусу – на воскову дощечку, з воскової дощечки на пергамент (тонка козяча або теляча шкіра; першу таку книжку зробили в Малій Азії у стародавньому місті Пергамі – II тис. до н.е.) або бересту (верхній шар березової кори), з папірусу – на папір. Аркуші з папірусу були тендітні і на згинах швидко ламалися. Тому їх склеювали і скручували в сувій. Така книга отримала назву книга-сувій із папірусу. В одному з британських музеїв зберігається книга-сувій, довжиною 40,5 м, висота сторінки якої – 43 см.

Паперові фабрики, чи “паперові млини”, як їх називали, з`явилися у Європі (Німеччині, Франції, Італії) у XIII ст.

Першоосновою друкованої книги були рукописні книги. Найдавнішою датованою пам`яткою давньоруської писемності є знамените Остромирове євангеліє, переписане у Києві дяком Григорієм для новгородського посадника Остромира.

Пам`яткою київського рукописного мистецтва є Ізборник Святослава. Рукописні книги були гарно оформлені, оздоблені золотом, їх мініатюри, заставки, саме письмо були виконанні старанно, в розкішній кольоровій гамі, вони писалися роками – назтвалися літописами, а люди літописцями. На Русі книги були дуже дорогими. Людина, яка мала книжку вважалася багатою. Частенько до полиці книгу прикріплювали ланцюгами. Від книжкового багатства Київської Русі збереглося дуже мало. Книги гинули під час стихійних лих – пожеж, повідей, в часи воєнних лихоліть, спустошливих нападів татаро-монгольських орд.

Виняткове місце в українському книжковому мистецтві XIV ст. належить славнозвісному Київському псалтирю 1397 р. Відомі пам`ятки XV- XVI ст. Євангеліє (1401, 1526 рр.)

Друкарство виникло на Далекому Сході у XI ст. В Європі – в середині XV ст. (в деяких джерелах XVI ст.) **Йоган Гутенберг** (Німеччина) надрукував Біблію – шедевр раннього друку.

Книги раннього, “колискового” періоду книгодрукування, умовно – книги, видані першими дослідами Й.Гутенберга з 40-х рр. 15 ст. по 1 січня 1501 р. називаються **Інкунабули** (від лат. - колиска). Після винаходу друкарського станка книгодрукування швидко розповсюдилося в Західній та Центральній Європі. За зовнішнім виглядом Інкунабули були схожі на рукописну книгу (відсутність титульного листка, розміщення вихідних даних в кінці тексту, в колофоні, рукописне оформлення ініціалів, рубрик-заставок). Пізніше з`являються специфічні риси, характерні для друкованої книги – титульний листок, вигравірувані та литі ініціали, ілюстрації- гравюри на дереві (пізніше і на міді). За змістом Інкунабули охоплювали існуючий на той час європейський книжковий фонд середніх віків та Відродження, а також відому європейцям книжкову культуру народів Сходу та відроджену гуманістами античну літературу.

1/3 видань становили церковні книги (в т.ч. Біблії). Були видані переклади творів Арістотеля, Ібн Сіні, Ібн Рушда та їх коментарі, праці по теології, філософії, медицині, праву, широко видавалася навчальна література. Інкунабули являли собою важливе джерело для вивчення історії культури від глибокої давнини до

15 ст. На сьогодні збереглося біля 40 тис. назв (близько 500 тис. примірників).

Інкунабули зберігаються в великих наукових книгосховищах світу, ведеться їх міжнародний облік та опис, на базі якого створюється “Зведений каталог інкунабулів”.

Друкарні з`являються в різних містах і країнах. Відомий білоруський просвітитель і перекладач Франциск Скорина організує друкування книжок у Празі і Вільні.

Першодрукарем у нашій країні став **Іван Федоров**, який у 1564 р. у Москві разом з Петром Мстиславцем випустив першу російську книгу “Апостол”. Серед книг виданих І.Федоровим - “Буквар”, слов`янсько –грецька “Азбука”, “Біблія”.

Професор, заслужений учитель України П.К.Щербань у статті “Нація в небезпеці” стверджує, що за 100 років до І.Федорова Степан Дропан ще в 1491 р. запровадив книгодрукування в Україні. Учений зауважує, що на кінець XVII ст. в Україні діяло 20 друкарень, а в Росії лише одна.

Розвиток книги нерозривно пов'язаний з історією науки і культури, з історією суспільства.

З кінця XVIII ст. починається справжня історія української національної друкованої книги.

Видатними віхами в історії української книги були “Енеїда” І.Котляревського (1827), збірники пісень М.Максимовича (1834), “Русалка Дністрова” М.Шашкевича.

“Початком нової ери українського письменства” за висловом І.Франка став “Кобзар” Т.Шевченка, виданий вперше в 1840 р. **Сучасна книга (К.)** являє собою **кодекс – блок скріплених в корінці сторінок з текстом та ілюстраціями та зовнішніх захисних елементів** (оправа, обкладинка).

Прототипом сучасної К. є **поліптих – кілька скріплених між собою дощечок, натертих воском, які древні римляни використовували для письма**. В кодексах з'являється титульна сторінка (від лат.- надпис, заголовок), а також рахування сторінок та зошитів. З появою кодексів виникає і оправа, яку виготовляли з кількох склеєних листів папірусу або пергаменту, потім з дерев'яних дощечок, обтягнутих шкірою або тканиною.

Ознайомимося з елементами структури книги.

Сучасна книга складається з обкладинки. Вона буває м'якою або твердою, з картону (тоді її називають палітуркою). Паперова обкладинка поверх палітурки – суперобкладинка, яка захищає обкладинку та служить елементом оформлення книги. Відкриваємо книгу. Зліва - зворотний бік палітурки, справа – перша сторінка книжки. Книга з'єднується з оправною кришкою за допомогою **форзаца**. Такий самий форзац є і в кінці книжки. Форзац може бути гладеньким, білим, кольоровим. Перегорнимо ще одну сторінку. На лівій стороні розміщено фронтиспіс. На правій знаходиться **титульна сторінка**, яка може бути розгорнутою, займати 2-гу стор. (контритул). На титулі надруковано прізвище автора, назву книги, внизу – вихідні дані (місто, видавництво, рік). На титульній стор. може бути екслібрис (в пер. з лат. означає “із книг”).

На бібліотечних книгах на титульній стор. ставиться печатка бібліотеки, інвентарний номер.

Перша стор. К. – **авантитул**. Для змістової організації тексту використовують різноманітні способи рубрикації К. Інколи перед окремими розділами книги знаходиться **шмуцтитул**, на якому надруковано назву

розділу. Заголовки окремих розділів, розміщені у верхній частині стор. – **колонтитули**, порядкові номери стор. – **колонцифри**, сукупність яких називають **пагінацією**. Порядкові номери зошитів (листоків) К. – **сигнатура**.

Часто на початку кожного розділу є невеликий малюнок, який називають **заставкою**. Малюнок у кінці розділу – **кінцівка**.

Звернемося до **науково-довідкового апарату книги**:

Апарат (від лат.) – спорядження, обладнання.

Апарат К. – відомості наукового, довідкового або пояснювального характеру, яким супроводяться видання.

Довідковий (допоміжний) апарат книги складає: вихідні дані, зміст (заголовки), передмова (післямова), вступна стаття, прикнижкову анотацію, примітки, коментарі, покажчики, прикнижкові бібліографічні списки, додатки, виноски, анотації, колонцифра, колонтитул та ін.

Кожна книга має в кінці чи на початку **зміст**.

В передмові знайомлять з середовищем, з історичними подіями, з творчою діяльністю письменника.

Вступна стаття – завдання автора познайомити читача із значенням і характером видання, розкрити ідейний зміст та художню цінність твору, вміщених у зібранні, розповісти про основні події в житті письменника, про значення його творчості.

Примітки потрібні для того, щоб роз`яснити читачеві незрозумілі слова, вирази, терміни, згадувані в творі історичні події. Примітки – окремі короткі довідки з різних питань. У масових виданнях примітки подаються, як правило, у вигляді виноски вниз сторінки. У виданнях для кваліфікованого читача – в кінці книги, в спеціальному розділі. Ці примітки містять історико-літературні відомості про твір, його план, історію написання, друку. Такі примітки називають також коментарями.

Коментарі – (від лат. – нотатки, пояснення, тлумачення) – це система доповнень до тексту. Коментарі бувають: історико-літературні, реальні (система фактичних довідок), словникові (пояснення незрозумілих слів, зворотів).

Післямова допомагає читачеві розібратися в прочитаному.

Анотація – пояснює тему книги, вказує жанр або форму, іноді дає відомості про автора. Анотацію розміщують на звороті титулу або на клапані суперобкладинки.

Над анотацією, як правило, розміщують бібліографічні дані, які доповнюють дані на титулі (відомості про редактора, видавця, тираж, ціну, формат книги).

В багатотомних виданнях часто в кінці останнього тому вміщується **алфавітний покажчик творів**, що увійшли до видання. В АП вказано том, у якому надруковано твір, сторінки. Там, де твори розміщені не за хронологією написання, додається хронологічний покажчик.

Розмір К. називається **форматом видання**.

До видів друкованої продукції відносяться: книги, газети, журнали, плакати, нотні видання, фотобуклети, листівки та ін.

Коротко ознайомимося з

типами, видами і структурою книжкових видань.

Основні критерії для визначення типу видання є його цільове і читацьке призначення. В залежності від читацької адреси та цільового призначення класифікують видання за типами:

1. **Документальні** – розраховані на науковців, дослідників. Відтворюють тексти рукопису чи рідкісного видання з максимальною достовірністю. Найчастіше це здійснюється фотомеханічним способом. Такі видання називають ще й **факсимільними** (від лат. – роби подібне), що означає точний відбиток рукопису, малюнка тощо.
2. **Наукові видання** – (критичні), покликані допомагати вченим у дослідницькій роботі. Наукові видання залежно від повноти і призначення можуть бути **академічні, неакадемічні, науково-масові**. **Академічні** – містять всі тексти письменника, наведені з вичерпною повнотою. використовуються в дослідницькій роботі науковцями. Здійснюють ці видання видавництво АН України. (Наприклад: Повне зібрання творів Т.Шевченка в 10-т.; повне збір. творів І.Котляревського у 2-х т.).

Неакадемічні видання – найпоширеніша форма видань на допомогу поглибленому вивченню літературних явищ і процесів. Для них характерно – науковий коментар, критична підготовка канонічного тексту.

Канонічний текст – авторський текст в його останній редакції.

Науково-масові – їх особливість - наукова підготовка тексту, але вони мають масове призначення, тобто розраховані на широке коло читачів. Цьому відповідає допоміжний апарат видання, популярний за змістом і формою.

Мемуари – (літературні мемуари) – важливе джерело відомостей про письменника. Дають можливість глибше пізнати життя видатних письменників, їх оточення, побут.

Монографії: (від грець. Один пишу) – науковий твір, в якому досліджується одне питання, одна певна тема – може бути присвячена висвітленню певного періоду, епохи історико-літературного тексту, певній історико-літературній проблемі, життю та творчості письменника.

Підручники (для вузів, шкіл) - розраховані для навчання, популярно написані, враховують і узагальнюють найновіші концепції з того чи іншого питання. Матеріал подається за навчальною програмою.

3.Масові видання - розраховані на різні групи читачів.

Види видань.

В основу класифікації видань за видами покладено **ступінь повноти складу видань.**

Визначають такі види видань (художніх творів) :

1. Окреме видання твору – (в одному або кількох томах)

- твори великого обсягу.

1. **Збірники творів** – містять твори одного (авторські) або різних авторів.

Колективні збірники – укладаються за різними ознаками:

- За належністю до національної літератури;

- За однаковими жанрами, темами;

Деякі збірники мають назви: -альманах, антологія, хрестоматія.

- **Альманах** (від араб. час, міра, календар)- неперіодичний збірник творів, написаний різними авторами-сучасниками. Альманахи об'єднуються тематичними, жанровими та ін. ознаками.
- **Антологія** (від грецького) – збирання квітів – так у пізні античні часи називали збірники вибраних зразків поезії.
- **Хрестоматія** – збірник навчального характеру, що включає рекомендовані для читання твори.

Збірники бувають:

- **авторські** – складаються з творів одного автора, незалежно від того, підготовлено збірник самим автором чи іншою особою.
- **зібрання творів** – дають уявлення про творчість автора навіть тоді, коли твори подають вибірково. Зібрання бувають однотомні та багатотомні.
- **повне зібрання творів** – з максимальною повнотою включає твори письменника. Академічне ПЗТ включає все, написане автором, епістолярну спадщину(листи).

Інтереси широких мас задовольняє видання **вибраних творів** (зібрано найбільш цінні, цікаві твори).

Серійні видання – об'єднують різні видання:

- за національною ознакою;
- за жанром;
- за темою;
- цільовим призначенням;
- читацьким призначенням.

Періодичні видання- вид друкованої продукції.

Газета – (італ.) – періодичне, переважно щоденне видання друку, яке містить систематичні матеріали про події та явища суспільно-політичного, економічного та культурного життя.

Газета розповідає про все, що відбувається в житті.

Перші газети – в Китаї у VIII ст., в Європі – в XVI ст., в Україні – в XVIII ст. Газети бувають: державні, обласні, районні, низові, зарубіжні.

Журнал (від фр. – день) – періодичне друковане видання, яке містить статті чи реферати на суспільно-політичні теми, наукові, літературно-художні, спеціальні (галузеві) тощо.

Журнали з`явилися в Європі у II-пол. XVI ст., в Україні на поч. XIX ст.. журнали за обсягом більші, ніж газети.

Журнали та газети класифікують за схемою:

- товсті журнали;
- тонкі журнали;
- центральні літературно-художні і громадсько-політичні;
- центральні літературно-критичні з питань історії і теорії літератури;
- центральні з ін. галузей знань;
- місцеві;
- масові ілюстровані періодичні видання;
- навчально-методичні журнали;
- літературні та інформаційно-бібліографічні газети.

На кожному етапі історії книга крокує поруч, є життєво необхідним супутником кожної людини.

Чи прийде на зміну епохи Гутенберга (винахідник книгодрукування Йоган Гутенберг проголошений “Людиною тисячоліття” за результатами унікального опросу газети “Санді таймс”, який було проведено у 1999 р.) епоха комп`ютеризації ?

“Люди перестають думати, коли перестають читати”

Дені Дідро

Книга, яка пройшла складний історичний шлях, не стане в наш час комп'ютеризації пам'ятником, не перетвориться в музейний експонат. Комп'ютер не замінить книгу. Сподіваюся, що книга в конкуренції з електронними засобами інформації залишиться живим засобом передачі інформації.

XXI століття — ера інформаційного суспільства. Інформація все частіше визначається як основний ресурс майбутнього, але повністю використовувати його зможуть тільки ті члени суспільства, які мають необхідні знання і підготовку до навігації в інформаційному просторі.

Проаналізуємо початкові **етапи інформаційної революції**.

Першу електронну обчислювальну машину «ЕМІАС» було розроблено всього лише 55 років тому. У 1946 р. був виготовлений перший комп'ютер, який пам'ятав 20 слів. У 1971р. – з'явився перший мікропроцесор із незрівнянно більшими можливостями. В 1948р. винайдено транзистор, через 10 років — великі інтегральні схеми. У 1962 р. з'явилися перші мережі передачі даних.

Білл Клінтон у 1993 р., ставши Президентом США, оголосив, що надалі всі листи в Білий Дім мають надсилатися тільки електронною поштою. Цей факт суттєво стимулював використання Інтернет в Америці і, природно, всюди. 1999 р. — фірма Microsoft стає найбільшою, найвідомішою в світі, а Білл Гейтц — найбагатшою людиною.

Тепер щодо кількісних змін у технології. 1950 р. — у Києві зроблено малу електронно-обчислювальну машину, першу в континентальній Європі, її продуктивність — 50 опер./сек.

Розвиток ІТ перебуває під пильним наглядом урядів. Так, Конгрес США контролює і встановлює квоти на продуктивність комп'ютерів, які мають продаватися. Країни світу розподілені на кілька категорій. Україна належить до третьої. Тобто, може купувати тільки такі комп'ютери, котрі в тисячу разів відрізняються за потужністю від існуючих у США.

Чимало держав розвиток ІТ ставлять на перше місце. У багатьох країнах ближнього зарубіжжя зроблено радикальні кроки в цьому напрямі. Наприклад, в Угорщині всі державні організації мають безкоштовний доступ у Інтернет. В Естонії ним користуються 28% населення, 90% робочих місць службовців комп'ютеризовано. Доступ у всіх установах до мережі безкоштовний.

Гасло, свого часу висунуте колишнім президентом США Картером, — «хто має більше пам'яті ЕОМ, той перемає в економічному змаганні», стає, як ніколи, актуальним. Володіти більшою пам'яттю ЕОМ — значить мати більше в ній інформації. Найбільші бібліотеки та видавництва світу прагнуть мати доступ до каталогів і повних текстів. В Україні є спільний з німецькими видавництвами проект, за яким наші провідні бібліотеки будуть підключені до повнотекстових видань.

Аналіз показує, що переведення всіх існуючих книг у цифрову форму може зайняти 10 років і коштуватиме 10 млрд. дол. Якщо це станеться, то поширення і доступ до них істотно спроститься завдяки світовим базам даних.

Завдяки розвитку комп'ютерних технологій і телекомунікацій інформаційне суспільство перетворилося в реальність: людство отримало доступ до різноманітних видів інформації.

Світ вступає в епоху інформаційного суспільства. Країни переходять до економіки, в якій домінують глобальні процеси інформатизації та комп'ютеризації. Держави входять в електронний, цифровий простір, опановується світ інформаційних і телекомунікаційних технологій, світ CD і DVD – носіїв, електронних книг і віртуальних бібліотек, DVD/VHS відеомагнітофонів, комп'ютерів і відеопроєкторів.

Світове співтовариство перетворюється на єдину всепланетарну спільність. Ці процеси проникають у всі сфери життя. Науковці дають визначення такому стану розвитку як суспільству нової економіки. Визначальними факторами цього суспільства є освіта та наука.

«Епоха інформації і наукових знань», «ера інформатизації» — ці характеристики міцно закріпилися за новим сторіччям і новим цивілізаційним циклом, у який вступило людство — інформаційним суспільством. Найважливіша відмінна риса інформаційного суспільства — повсюдне і високоефективне використання інформації і її найбільш високоорганізованої форми — наукових знань.

Ріст інформаційних послуг є істотним чинником, що лежить в основі добробуту країни.

Інформаційний простір України

Інформаційний простір – деякий простір (територія, країна, регіон, бібліотека, галузь знань), де “циркулює” різноманітна інформація.

Інформаційний простір належить до класу складних багатовимірних понять.

Загальна кількість зареєстрованих в Україні газет і часописів сягає 83 тис., телерадіоорганізацій – 791, видавництв -1 тис., понад 2 тис. поліграфічних підприємств.

Людина живе і діє у визначеному інформаційному просторі. У кожної людини своє інформаційне поле (так зване “інформаційне поле особистості”).

Інформація в її різноманітних формах впливає на розвиток людини, проникає в усі сфери суспільства, створює певний інформаційний простір.

Інформаційний простір – деякий простір (територія – країна, регіон, бібліотека, галузь знання), де “циркулює” різноманітна інформація.

Людина живе і діє у визначеному інформаційному просторі. У кожної людини – своє інформаційне поле (так зване "інформаційне поле особистості").

Спостережуваний на зламі XX і XXI століть інтенсивний розвиток комунікаційних технологій, що дістав у публіцистиці назву "комунікаційного вибуху", значно полегшив накопичення й поширення соціально вагомої інформації, а також зумовив формування глобального інформаційного простору, до якого залучені співтовариства, політичні, економічні, релігійні й культурні інститути. Сучасні технічні засоби комунікації, передаючи нечувані раніше обсяги інформації мільйонам людей, справляють істотний вплив на освіту, сфери праці, побуту, дозволяють політичного життя, диктують зразки поведінки, відбивають і формують громадську думку.

Одним з **найважливіших показників рівня цивілізованості сучасної держави є ступінь розвитку її інформаційного простору**. У третьому тисячолітті на зміну техногенній цивілізації прийде інформаційна, і саме міра розвитку інформаційного простору поступово ставатиме **сумарним показником розвиненості країни**. Змінивши обличчя суспільства, інформатизація та комп'ютеризація дали новий поштовх до **самовдосконалення людини як головного чинника справжньої непохитності держави**.

Інформаційний простір належить до класу складних багатовимірних системних понять. У період трансформації суспільства є особливо великою роль ЗМІ, оскільки без активного функціонування їх неможливо змінити політичну свідомість і ціннісні орієнтації населення.

Відповідно до статті 20 Закону України "Про інформацію" **масова інформація** – це " публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація". **Друковані засоби** масової інформації – періодичні друковані видання з визначеним тиражем, **аудіовізуальні ЗМІ** – радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Виходячи з цього до електронних можна віднести мас-медіа, що публічно розповсюджують друковану, аудіовізуальну або іншу **інформацію в електронному вигляді**. Основними видами таких ЗМІ зараз є **телебачення, радіомовлення та Інтернет-медіа** (спеціалізовані інформаційні сайти в глобальній інформаційній мережі).

Інформаційний потенціал є однією з найважливіших характеристик могутності сучасної держави. Яскравим прикладом цього слугують США, Західна Європа та Японія — лідери в інформаційних технологіях (ІТ). Певною мірою і Китай зараз проводить чітко спрямовану політику, намагаючись увійти в число провідних країн світу.

Одноосібний лідер в інформаційному просторі – США. Одним з найважливіших завдань інформаційної діяльності будь-якої країни є формування і підтримання її позитивного іміджу в світовому інформаційному полі. Основними ознаками, які відбивають інформаційну ситуацію в будь-якій країні, є, по-перше, функціонування ЗМІ та пропаганди, по-друге, інформаційно-аналітичної системи, покликаної забезпечувати ефективне прийняття рішень і контроль у сфері державного управління, а також управління бізнесом.

Перерахуємо основні негативні риси діяльності мас-медіа :

- * значна тенденційність і неприхована заангажованість більшості ЗМІ;
- * переважно низький художній та технічний рівень подання інформації;
- * неприпустимий дисбаланс між діяльністю місцевих і загальнонаціональних ЗМІ, поінформованістю населення в центрах та на периферії;
- * домінування іноземних мас-медіа;
- * надзвичайно неефективне медіа-забезпечення діяльності органів державної влади, відсутність офіційної патріотичної пропаганди і соціальної реклами.

Отже, вітчизняна інформаційна система значно відстає не тільки від високорозвинутих західних держав, а й від таких, як Польща, Росія чи Аргентина.

ЗМІ істотно впливають на масову свідомість, вони є одним із джерел формування системи соціально-політичних настанов та стереотипів, котрі визначають поведінку людини, її ставлення до держави, владних інституцій тощо.

Інформаційний простір України: стан та тенденції розвитку

Україна активно розпочала будівництво електронного суспільства. Національну програму інформатизації було схвалено ще в 1998 р.

Український сегмент мережі Інтернет почав розвиватися з кінця 1990 року. Станом на 2000 р. в Україні функціонувало близько 32 тис. Інтернет-хостів. Кількість користувачів Інтернет за експертними

оцінками становила близько 1 відсотка населення України (для порівняння: в Норвегії – 38 %, США – 30 %, Японії – 15,8 %, Португалії – 5,7 %, Росії – 1,4 %, Китаї – 0.8 %).

Кризові явища світового масштабу і складності, які співпали з перехідним періодом, пов'язаним зі зміною суспільного ладу у країні, погіршили стан і без того відсталих від розвинених країн Заходу вітчизняних інформаційних ресурсів.

Інформаційний простір України впродовж останніх років зазнав істотних кількісних та якісних змін. Передусім з'явилося чимало нових періодичних друкованих видань.

Зараз загальна кількість зареєстрованих газет і часописів сягає 83000 (це в кілька разів більше, ніж у 1991 р.). Їхніми фундаторами виступають, головним чином, комерційні структури.

В Україні станом на 2001р. було зареєстровано 791 телерадіоорганізацію – 28 державних, 250 комунальних та 513 комерційних.

На сьогодні в країні налічується приблизно 1 тис. видавництв і понад 2 тис. поліграфічних підприємств різних організаційно-правових форм власності.

Існує низка причин, які об'єктивно звужують необхідний для середньо- статистичної людини обсяг власного інформаційного простору. ЗМІ не повною мірою відповідають потребам, очікуванням, ціннісним орієнтаціям, загальному рівню культури дорослого населення України. Зокрема, слід наголосити на невисокий професійний рівень багатьох програм телебачення і радіо; свого роду " тусовочно-бомондівський " синдром як центральних, так і регіональних ЗМІ; заангажованість значної кількості авторів; свідоме чи несвідоме обмеження інформаційних потоків, відсутність різнобічності та плюралізму у висвітленні соціально-політичного спектра громадської думки в Україні тощо. Безпосереднє відношення до формування інформаційної культури суспільства мають засоби масової інформації.

На сьогодні інформаційні ресурси України все ще не використовуються належним чином. Одна з причин — відсутність достатньої інформаційної культури споживача в той час, як інформаційна культура — це складова

знань, вміння пошуку і освоєння інформації, що зафіксована на різних носіях. Саме бібліотека є координаційним центром з виховання інформаційної грамотності особистості.

"Інформаційна культура" – поняття багатогранне. Інформаційна культура – рівень знань, який дозволяє людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, приймати участь в його формуванні і сприяти інформаційній взаємодії.

Інформатизація як інтелектуально–гуманістична перебудова всієї життєдіяльності людини та суспільства на основі більш повного використання інформації як ресурса розвитку різко підвищила значення формування інформаційної культури людини. Сьогодні від інформації, її оперативного надходження та використання залежить якість життя. Люди думають та діють в залежності від того, якою інформацією вони володіють.

Компоненти інформаційної культури та вимоги до неї змінювалися у ході історичного процесу розвитку суспільства. Окрім того, воно має як загальнонаукове (теоретичне), так і прикладне (практичне) значення.

На формування інформаційної культури впливає багато факторів, в тому числі сім'я, засоби масової інформації, навчальні заклади (школа, ВНЗ). Процес підвищення рівня інформаційної культури, її вдосконалення продовжується протягом усього активного життя людини. Важливо знати правила доступу до інформації, володіти культурою пошуку та відбору необхідних джерел, уміти користуватися ними, створювати якісно нову інформацію. У сучасному світі саме *культура* має найважливіший вплив на формування особистості. Вже нині формується особлива інформаційна культура суспільства, яка спирається на масове залучення до найсучасніших засобів інформації, до нових інформаційних технологій людини, починаючи з дитинства за допомогою електронної (комп'ютерної) гри, персональних комп'ютерів, шкільної освіти.

Інформаційна культура

Основою інформаційної культури особи є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, а головне - досконале вміння орієнтуватися в безмежному сучасному світі інформації.

Інформаційна культура особистості органічно пов'язана з особливостями інтелектуального розвитку. Чим більший внутрішній світ людини, тим більше можливостей формування його високої інформаційної культури.

Саме через це в багатьох економічно розвинутих країнах все більше уваги надається підвищенню освітнього та інтелектуального рівня населення.

Інформаційна культура виступає засобом соціального захисту особистості, здатної до самостійного накопичення знань, зміни сфери діяльності, регулюванню особистої поведінки на основі всебічного аналізу ситуації. Інформаційна культура є засобом захисту суспільства від непродуманих дій людини, гарантом того, що принципові рішення у будь-якій сфері – соціальній, економічній, технологічній приймаються лише після глибокого аналізу існуючої інформації.

Розвиток сучасних засобів інформації дає можливість особистості використовувати її для збагачення свого внутрішнього світу. Тому неабияку роль відіграє розвиток саме інформаційної грамотності студентства, як значущої складової інформаційної культури.

Основою інформаційної культури особи є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, а головне — досконале вміння орієнтуватися в безмежному сучасному світі інформації.

Академік Є.П. Веліхов вважає, що виникла нова культура — культура-діалог, спілкування людини і машини, формування якої приведе до того, що школяр 2010 року спочатку вчитиметься друкувати на комп'ютері, а потім вже писати.

Інформаційна культура особистості органічно пов'язана з особливостями інтелектуального розвитку. Чим більший внутрішній світ людини, тим більше можливостей формування його високої інформаційної культури.

Формування інформаційної культури населення— невідкладне практичне завдання, що основи інформаційної грамотності мають бути закладені у навчальні курси усіх навчальних закладів - від середньої школи до вищої включно - і потім продовжуватися в установах, організаціях, на виробництві. Адже інформаційна культура розглядається нині як найважливіша специфічна складова загальної культури, а завдання формування інформаційної культури особистості і суспільства - як необхідна умова інтелектуалізації суспільного життя, його розвитку.

Поки в нашій країні не створена струнка система оволодіння інформаційною культурою, бібліотеки спільно з іншими інформаційними установами перебирають на себе основну роботу з її формування.

На сьогодні інформаційні ресурси України все ще не використовуються належним чином. Одна з причин — відсутність достатньої інформаційної культури споживача в той час, як інформаційна культура — це складова знань, вміння пошуку і освоєння інформації, що зафіксована на різних носіях. Особливої уваги заслуговує проблема виховання інформаційної культури користувача, що передбачає формування різноманітних навичок:

- пошук інформації- уміння користуватися рекомендаційними списками літератури, бібліотечними каталогами та картотеками; вільне орієнтування в бібліотечних фондах, володіння принципами розстановки документів, знання основ систематизації та авторського знаку; уміння складати списки літератури, знання правил опису та відповідних державних стандартів;
- розуміння та обробка інформації- знання структури книги та її довідкового апарату, вміння працювати з декількома джерелами інформації одночасно, знання та розуміння основних прийомів роботи з текстом, уміння аналізувати та чітко передавати зміст прочитаного;
- використання одержаної інформації - здатність передавати одержану інформацію, складання планів, оглядів по визначеній тематиці, використання додаткових джерел.

Саме такі навички та уміння повинні привити користувачам бібліотечні працівники. Невід'ємною частиною роботи бібліотеки є інформаційна освіта. Важливе місце в процесі формування інформаційної культури посідають бібліотеки, бо саме вони формують інформаційне середовище. Без глибокого і різнобічного оволодіння обсягами і потоками інформації, які постійно зростають, неможливо існувати та орієнтуватися в інформаційному просторі. Саме цим визначається роль і значення виховання інформаційної культури особистості та діяльність бібліотек у цьому напрямку. Студенти університету— це користувачі різноманітної наукової та науково-популярної інформації.

Навчання пошуку інформації пов'язано з навчанням правил користування каталогами, картотеками, довідниками, словниками та ін. додатковими матеріалами. Поява комп'ютерних інформаційно-пошукових систем

у бібліотеці вимагає розвиток спеціалізованих навичок: розуміння представлення інформації в базах, уміння вибирати область пошуку, використання ключових слів.

Інформаційна культура – систематизована сукупність знань, умінь, навичок, які забезпечують оптимальне виконання індивідуальної інформаційної діяльності, направленої на задоволення професійних, навчальних потреб в інформації. Інформаційна культура відображає ступінь володіння людиною основ знань в галузі методів та технологій роботи з інформацією, а також наявність досвіду, навичок виконання інформаційних процедур. Складовою частиною інформаційної культури є бібліотечно-інформаційна грамотність.

Лекція 2. Основи бібліотечно-інформаційних знань (як складова інформаційної культури)

Бібліотека (від грець. - biblion –книга, theke - сховище)- заклад культури, який виконує ідейно-виховне, освітнє, інформаційне, культурно-просвітницьке завдання. Організовує відбір, зберігання, громадське використання творів друку, а також ін. носіїв інформації.

Історична довідка: Виникнення Б. зумовлено ростом запасу знань про навколишній світ, необхідністю створення суспільного механізму збору, накопичення, організації, обробки та використання інформації. Б., як сховище пам`ятників писемності виникла в глибоку давнину. Майже 2 тис. р. до н.е. існували Б. На глиняних табличках. Відома Б. при дворі асирійського царя Ашшурбаніпала. В Давньому Єгипті існували Б. при храмах, які обслуговували жерців.

В Стародавньому Єгипті бібліотеки мали дуже гарні назви: “Аптека душі”, “Притулок мудрості”, “Будинок життя”... але користуватися такими бібліотеками могли тільки багаті, знатні люди, фараони та жерці храмів. Для простого люду вхід був закритий.

Заснування крупної Б. приписується Аристотелю (4 ст. до н.е.). В античні часи відома Александрійська Б., заснована Птолемеєм, яка нараховувала до 700 тис. тт. та Б. в Пергамі, яка мала близько 200 тис. рукописних книг. В Дав. Римі публічні Б. виникали при храмах. В Зах.Європі в період раннього середньовіччя та панування релігійної ідеології Б. створювалися при монастирях та храмах. Число Б. збільшилося в епоху Відродження (15-16 ст.). помітно новий етап настав у результаті виникнення книгодрукування. Почали рости Б. університетів (Сорбони, Празького, Гейдельберзького ун-тів), виникло ряд Б., які увійшли в історію бібл. справи (Лауренціана у Флоренції, Б. Ватикана, Королівська Б. у Парижі та ін.). Ці Б. виконували, в основному, функцію книгосховища. Лише в 17-18 ст. економічний та політичний розвиток держав привів до відкриття Б., отримавших з часом загальнонаціональну та міжнародну славу (Б. Бодлі в Оксфорді, Б. Британського музею та ін.). Розвиток НТП 19 ст. приводить до інтенсивного розвитку Б. (Б. конгресу США, Б.-ки в Великобританії, Швейцарії, Угорщині).

Перша відома Б. на території Давньої Русі заснована в 1037 Я.Мудрим при Софіївському соборі в Києві. В 11-12 ст. Б. з`являються при монастирях.

У XVII ст. І.Мазепа заснував велику, дуже цінну, чи не найкращу бібліотеку в Україні: з інкунабулами, старовинними рукописами, раритетними (цінними), мистецьки оздобленими виданнями багатьма мовами. Гетьман охоче обдаровував книжками з цієї бібліотеки монастирі, церкви, окремих осіб.

Справжньою перлиною книгозбірні Мазепа було “Пересопницьке Євангеліє”. Цю рукописну книгу створено староукраїнською мовою в 1556-1561 рр. на тонкому пергаменті в с. Пересопниці на Волині. Нині “Пересопницьке Євангеліє” зберігається в Інституті рукопису ЦНБ ім.В.І.Вернадського.

Перші публічні Б. в Росії виникли в 18 ст. (Б. Московського ун-ту, Публічна Б. в Петербурзі ім. Салтикова-Щедріна, Б. музею Рум`янцова в Москві –ім.Леніна). В 1919 р. у Києві при АН УРСР створена центральна наукова Б.

В наш час Б. виконують свої функції залежно від свого призначення, виду, змісту БФ. Серед Б. України:

Універсальні наукові Б.:

- Національна парламентська Б. України (м. Київ) –провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад.
- Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського НАН України.
- Львівська НБ ім.В.Стефаника.

Обласні універсальні НБ.

Універсальні бібліотеки для юнацтва.

Обл. Б. для дітей.

Багатогалузеві Б., в т.ч. навч. закл., галузеві (медичні, технічні та ін.).

Види бібліотек:

- Державні;
- Науково-дослідних інститутів, навчальних закладів;
- Громадських організацій;
- Приватні.

Корінні зміни в соціально-культурному житті країни суттєво вплинули на вимоги до студентів ВНЗ. В нових умовах формування професійних якостей студентів орієнтовано не стільки на об`єм та повноту конкретного знання, скільки на здатність самостійно здобувати ці знання, ставити та вирішувати різноманітні завдання, висувати альтернативні рішення.

У сучасних умовах освіта стає одним з вирішальних факторів прогресу суспільства. Саме освіта досить оперативно відгукується на суспільні й цивілізаційні проблеми, суттєво впливає на прогрес суспільства.

Входження України до Болонського процесу має забезпечити відповідність системи вищої освіти в Україні міжнародним вимогам.

Наразі стає досить очевидним, що місце і роль кожної держави у світовому співтоваристві, її конкурентоздатність на світових ринках виробництва і в новітніх технологіях визначається насамперед двома взаємопов'язаними факторами — якістю підготовки спеціалістів і умовами, які створює держава для реалізації їхнього інтелектуального потенціалу. Тому розвиток вищої освіти стає одним з визначальних чинників прогресу суспільства. Серед пріоритетів державної політики розвитку освіти, найбільш інформаційнонасиченими є: особистісна орієнтація освіти; формування національних та загальнолюдських цінностей; розвиток системи безперервної освіти впродовж життя; інтеграція освіти та науки; розроблення і завпровадження освітніх інноваційних технологій; інтеграція української освіти в європейський та світовий інформаційний простір.

Особлива увага на державному рівні приділяється безперервності освіти; формування потреби і здатності особистості до самонавчання; завпровадженню і розвитку дистанційної освіти.

Досягнення цих цілей в значній мірі залежить від рівня інформаційної культури, уміння студента орієнтуватися в інформаційному просторі, на належному рівні використовувати інформаційні ресурси бібліотеки. Значна роль у реформуванні вищої освіти відведена бібліотеці вищого навчального закладу як центру, діяльність якого покликана забезпечити задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу і студентів вищого навчального закладу.

Бібліотека - базовий компонент інформаційної інфраструктури сучасної освіти.

Функції бібліотеки вищого навчального закладу у новому інформаційному середовищі

Бібліотека вищої школи розглядається як соціальна інституція, відмінною особливістю якої є взаємозв'язок з системою вищої освіти, а основними типологічними ознаками — безпосередня включеність у структуру і систему комунікацій вищого навчального закладу та проблемна орієнтація студентства в інформаційному просторі на задоволення інформаційних потреб (ІП).

В єдиному інформаційному просторі університету чільне місце відводиться бібліотеці, як бібліотечно-інформаційному центру.

Поступовий перехід до автоматизованих технологій за допомогою програм (ІРБІС, УФД/ Бібліотека та ін.) об'єднує виробничі процеси комплектування, каталогізації й обслуговування в єдину інтегровану автоматизовану систему.

На підставі зазначеного, визначена місія бібліотеки вищого навчального закладу — **забезпечення доступності документів, інформації, знань для ефективного розвитку освітньої та наукової діяльності вищого навчального закладу на основі максимально повного задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу і студентів.**

Запропонована місія розглядається як головна функція, що визначає мету функціонування бібліотеки вищої школи як системи. Вона дозволяє книгозбірні вищого навчального закладу стати стрижневим компонентом якісно нової системи освіти, що характеризується поєднанням глобального і національного, безперервністю, гнучкістю, відкритістю, можливістю дистанційного навчання. **Основні функції бібліотеки ВНЗ** — загальнокультурні та специфічні. Зупинимось на особливостях реалізації цих функцій у бібліотеці ВНЗ. До загальнокультурної групи, що залежить від конкретно-історичних умов, входять функції, що зумовлені соціальним контекстом існування бібліотеки вищого навчального закладу як складової системи вищої освіти, на різних етапах її розвитку. Це **пізнавальна, соціалізуюча, ціннісно-орієнтаційна, трансформаційна** функції, що притаманні культурі та освіті, проте реалізуються специфічними бібліотечними засобами.

Пізнавальна — шляхом кумуляції у фондах бібліотеки ВНЗ документів на різних носіях, що забезпечують інформаційну базу навчальної діяльності, наукових досліджень та виховного процесу. закладу.

Соціалізуюча функція бібліотеки вищого навчального закладу реалізується у результаті залучення професорсько-викладацького складу та студентів до сукупності інформаційно-документних ресурсів, що зосередженні як у фонді бібліотеки, так і у світовому та вітчизняному освітньому просторі.

Бібліотека вищого навчального закладу бере активну участь у розвитку інтелектуального і морального потенціалу особистості студентів. Це досягається наданням реальної можливості для ознайомлення з культурною спадщиною і новітніми науковими здобутками.

Ціннісно-орієнтаційна функція відображає діяльність бібліотеки при реалізації суспільних і особистих орієнтацій через виробництво інформаційної продукції, що багатоаспектно розкриває її фонди та ресурси мережі Інтернет.

Трансформаційна функція характеризується спрямованістю діяльності бібліотеки вищої школи на формування ресурсної бази, орієнтованої на відображення змін у суспільно-економічних процесах і освітньому просторі України. Вона проявляється у створенні проблемно-орієнтованої інформації, як джерельної бази навчальної, наукової та виховної діяльності, орієнтованої на оптимізацію вищої освіти в Україні.

Виходячи з цих ознак, основними функціями бібліотеки ВНЗ назвемо **кумулятивну, інформаційну, когнітивну і комунікаційну.**

Кумулятивна функція полягає у створенні та нагромадженні документів на різних носіях інформаційну базу для забезпечення основних напрямів діяльності вищого навчального закладу. Реалізація цієї функції забезпечується процесами комплектування, організації та зберігання бібліотечного фонду.

Інформаційна функція передбачає розкриття змісту фондів та зовнішніх ресурсів, що необхідно для активізації їхнього використання. Вона реалізується шляхом створення локальних і корпоративного ЕК бібліотек вищої школи; організації електронної бібліотеки та системи бібліографічних БД та метаінформації, що допомагає в пошуку зовнішніх інформаційних ресурсів. Ця функція реалізується за допомогою процесів каталогізації, бібліографування, оцифрування власних фондів та комплектування первинних документів на електронних носіях.

Когнітивна — у результаті аналітичної діяльності бібліотеки. Проявом цього нового для бібліотек України профілю функції є створення реферативної, оглядової та прогнозно-аналітичної інформації, й формування проблемно-орієнтованих баз даних. **Комунікаційна** функція передбачає забезпечення якісного інформаційно-бібліотечного забезпечення користувачів, активну участь бібліотеки у дистанційному навчанні, надання можливостей для доступу до власних інформаційних ресурсів через мережу Інтернет. Важливим напрямом реалізації комунікаційної функції є розвиток бібліотеки як культурно-просвітницького центру вищого навчального закладу; посилення її впливу як центру неформальних комунікацій шляхом організації конференцій, семінарів, міжособистісного спілкування читачів.

Однією із головних функцій бібліотек є збереження в інтересах майбутніх поколінь духовного і матеріального надбання, культурного та інформаційного потенціалу нації.

Закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу» регламентує діяльність бібліотек, закріплює права громадян на певний рівень бібліотечного обслуговування, надає можливість реалізувати потреби в інформації. Ці права громадян підтверджені Конституцією України, а також Законом «Про місцеве самоврядування в Україні».

Бібліотека ВДПУ повільно, але невпинно рухаються у напрямі формування електронних бібліотек.

Орієнтація на електронну бібліотеку — загальносвітова тенденція, потреба часу. Якщо не зважати на реалії, то невдовзі бібліотека може опинитися обабіч світового процесу створення сучасного інформаційного простору.

Бібліотека як просвітня установа пропагує культуру читання, читання і письмо залишається основоположним інструментом культури, здатності до освіти.

Однією із головних функцій бібліотек є збереження в інтересах майбутніх поколінь духовного і матеріального надбання, культурного та інформаційного потенціалу нації. Закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу» регламентує діяльність бібліотек, закріплює права громадян на певний рівень бібліотечного обслуговування, надає можливість реалізувати потреби в інформації. Ці права громадян підтверджені Конституцією України, а також Законом «Про місцеве самоврядування в Україні». Бібліотеки функціонують заради суспільства, служать суспільству, необхідні суспільству так само, як і заклади освіти, медицини.

Найважливіше завдання бібліотек нині все частіше формулюється як забезпечення вільного й необмеженого доступу до інформації всім громадянам суспільства.

В країнах Заходу рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування населення віднесено до найважливіших показників, що характеризують загальний рівень соціально-економічного розвитку країни. У США бібліотеки розглядаються як важлива складова національної інформаційної інфраструктури. В 90-х роках вони почали активно підключатися до світової комп'ютерної мережі — Інтернету. Доступ до Інтернету розглядається сьогодні як обов'язкова умова якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування. В першій із десяти поправок до Конституції США вказано, що Конгрес не може приймати закони, які обмежують свободу слова і преси. Конституція Німеччини гарантує право громадян на вільний доступ до інформації.

Основні напрями інформаційної роботи бібліотеки:

Основні напрями інформаційної роботи бібліотеки:

- ✓ формування інформаційного ресурсу в традиційному та електронному режимах;
- ✓ аналіз документних потоків і складу фондів;
- ✓ створення системи вторинних документів (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних; бібліографічні списки, покажчики тощо);
- ✓ довідково-інформаційне обслуговування (обслуговування спеціалістів у режимах ВРІ та "запит-відповідь", організація книжкових виставок та виставок нових надходжень).

Бібліотека залежна від змін у навколишньому середовищі - від стану книговидавництва, книгорозповсюдження, телекомунікацій, від митних правил, які сприяють або перешкоджають її комплектуванню, від роботи зв'язку, але головне - від змін у соціальній структурі суспільства, появи нових соціальних груп із новими інформаційними потребами, від зміни ціннісних орієнтацій суспільства, від рівня життя основної маси населення, що тільки через бібліотеки може безоплатно задовольняти свої інформаційні потреби .

-

-

Бібліотечно-бібліографічна грамотність

У наш час практично неможливо знайти сферу людської діяльності, яка б не потребувала інформаційно-бібліотечного обслуговування чи використання нових інформаційних технологій.

Питання бібліотечно-інформаційної грамотності завжди були актуальними. Вважалося, що якщо людина володіє вільним пошуком інформації в довідкових апаратах бібліотек, то вона зможе почерпнути для себе максимум потрібної інформації. А вже написання авторських робіт від рефератів до дисертацій — справа творча. І жоден бібліотекар, навіть найдосвідченіший, не зможе передбачити потреби тої інформації, якою б скористався його користувач.

Бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад.

Обслуговування користувачів, задоволення запитів читачів – надводна частина “бібліотечного айсбергу”, в підводній його частині – складні бібліотечні процеси: комплектування БФ, пошук, оцінка, відбір документів, класифікація документів за таблицями ББК, обробка документів, створення довідково-бібліографічного апарату бібліотеки, розстановка БФ, зберігання БФ.

Бібліотечний фонд (БФ) – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці відповідно до її функцій та завдань для зберігання та надання її читачам бібліотеки.

Початковим принципом формування БФ є селективність (з англ.) – відбір Д. Критерії відбору – науковість, історичність, художня цінність Д., його практична значимість, відповідність профілю Ф., завданням Б. та потрібність читачам.

Документ – матеріальний об'єкт з зафіксованою на ньому інформацією у вигляді тексту, звукозапису або зображення, які призначені для передачі в часі і просторі з ціллю зберігання та використання.

**Ф
О
Н
Д
И**

Модель Бібліотечного Фонду бібліотеки педуніверситету:

За видами видань: (універсальний):

- фонд підручників та навчальних посібників;
- довідково-інформаційний фонд (ДІФ);

За типами:

- галузева література з урахуванням профілю ВНЗ
- іноземна література;
- на магнітних носіях;
- рідкісна книга.

:

Користувач бібліотеки – фізична або юридична особа, яка звертається до послуг бібліотеки.

Комплектування Ф. проходить етапи:

- аналіз зовнішнього документного потоку;

- відбір Д.;
- замовлення Д.;
- надходження Д., обробка та включення до фонду Б.

Джерела комплектування: книжкові магазини, книжкові видавництва, книготорговельні фірми, книгообмін, подарунки від благодійних фондів, юридичних та фізичних осіб.

Каталогізація – сукупність процесів, які забезпечують створення та функціонування бібліотечних каталогів. Каталогізація включає процеси аналітико-синтетичної обробки Д., процеси організації, ведення та редакції каталогів, управління системою каталогів та технологічними процесами каталогізації.

До важливих процесів каталогізації відноситься створення бібліографічного опису. БО – сукупність даних про Д.

Каталоги - сукупність розташованих за певними правилами бібліографічних записів, що розкривають зміст та склад БФ.

Бібліотечні каталоги є паперові та в електронному вигляді.

Систематизація Д. – відображення в пошуковому образі змістових та формальних значень Д. У вигляді класифікаційних індексів. Класифікаційне рішення виражається за допомогою індексів- поличного, що визначає місце Д. на полиці; каталожного – місце бібліографічного запису в каталозі. ББК – класифікаційна інформаційно-пошукова мова.

ДБА – сукупність традиційних та електронних довідкових та бібліографічних видань, бібліотечних каталогів та картотек, необхідних при обслуговуванні користувачів для пошуку необхідної інформації.

Посередником між користувачем (читачем) і книгою виступає **бібліографія**. Вона володіє інформацією про книги, допомагає знайти книги. **Бібліографія** – науковий опис книг і складання їх переліку за певною тематикою.

Термін “бібліографія” з’явився в Давній Греції в 5 ст. до н.е. Початкове значення відповідало лінгвістичному змісту його складових частин – книга і пишу, тобто книгописання або переписування книг. Довгий час цей термін

не вживався. В 17 ст. у Франції термін “бібліографія”, набув нового значення – “опис книги” (за аналогією зі словами “географія” – опис землі, “біографія” – опис життя). Бібліографами називали грамотних людей, яких запрошували для складання “інвентарів”, “описів”, “реєстрів” книг з метою їх обліку як цінного майна. З часом бібліографія із засобів “інвентаризації” перетворилася в ідеологічне знаряддя впливу на використання літератури, в засіб інформації і пропаганди.

Відповідно до існуючого державного стандарту **“бібліографія”** визначається як **галузь науково-практичної діяльності по підготовці та доведенню до користувачів бібліографічної інформації з метою сприяння використанню творів друку в суспільстві.**

Бібліографія здійснює попередню інформацію про нові видання, облік, систематизацію та пропаганду надрукованих видань та публікацій, допомогу у їх вивченні.

Відповідно до виконуваних функцій бібліографія розподіляється за **видами:**

ВИДИ БІБЛІОГРАФІЇ

- **державна** (національна) бібліографія – займається обліком та реєстрацією всіх творів друку, які вийшли на території країни;
- **науково-допоміжна** бібліографія – сприяє науковій та професійно-виробничій діяльності, розрахована на забезпечення різноманітних запитів науковців;
- **рекомендаційна** – сприяє навчанню, самоосвіті, самовихованню, зумовлена пропагандистською діяльністю;
- **галузева** – обслуговує галузі знань та практичної діяльності;
- **краєзнавча** – підготовка та розповсюдження бібліографічної інформації, пов'язану з певною місцевістю;
- **видавничо-книготорговельна** – сприяє видавничій та книготорговій діяльності.
- **поточна** – підготовка та поширення бібліографічної інформації про новинки творів друку
- **ретроспективна** - підготовка та поширення бібліографічної інформації про твори друку за певний минулий період часу.

Основні процеси підготовки бібліографічної інформації:

- бібліографічний пошук;
- бібліографічний відбір;

- складання бібліографічних записів;
- бібліографічне групування, систематизація творів друку;

предметизація. **Основна вимога, що стоїть перед бібліографією – спростити і скоротити процес ознайомлення з друкованим словом.**

Читачі діляться на дві групи:

1. Ті, яким бібліографія допомагає у доборі книг, формує інформаційну культуру, виховує читацький смак, розширює їхній світогляд.
2. Науковці.

Від запитів читачів залежить методика складання різних видів бібліографічних посібників.

Показчик – довідкова книга або довідковий список у книзі.

Бібліографічний показчик – книги про книгу. Містять не тільки опис книг, а й коротку анотацію – опис змісту книг.

Тематичні науково-допоміжні БП – присвячені окремим темам.

Персональні БП – присвячені одній особі (науково-допоміжні і рекомендаційні).

Семінарії – навчально-методичні та БП, що мають елементи науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії (семінарії, присвячені творчості М.Коцюбинського, П.Грабовського, Г.Сковороди).

Серед бібліографічних матеріалів важливе місце посідають довідкові видання: енциклопедії, словники, довідники та ін. джерела, що містять короткі відомості з певних питань.

Словник – довідкова книга, яка містить зібрання слів, розташованих за певним принципом, дає відомості про їх значення, використання, походження, переклад на ін. мову, інформацію про поняття, предмети, про діячів якоїсь галузі науки, культури.

Словники бувають:

- Енциклопедичні;
- Філологічні;
- Загальномовні;

- Спеціальні.

Енциклопедії – (грецького походження) – означає навчання по всьому колу знань:

- Універсальні (БСЭ, 1- вид. – 66 т.; 2- вид – 55 т.);
- Галузеві (Велика медична енциклопедія в 35 т.; Дитяча енци.; Енци. елемент. математики);
- Національні (УРЕ, 1 вид.-17т.; 2-вид.-12т.);
- Регіональні.

Довідники – видання, які містять короткі відомості наукового, суспільно-політичного, прикладного та побутового характеру.

Довідники – невеликі за змістом, розраховані на масового читача, мають пізнавально-навчальний характер.

Енциклопедичні довідники близькі до енциклопедичних словників та енциклопедій, містять зведення знань з конкретної галузі.

Довідкові видання складають **довідково-інформаційний фонд бібліотеки.**

Результатом інформаційно-бібліографічної діяльності є переважно бібліографічна інформація у формі покажчиків, бібліографічних довідок, різноманітних видів бібліографічного інформування. Сьогодні нові технології дають змогу перейти на більш високий, аналітичний рівень інформаційного обслуговування користувачів.

Відсутність цілісної концепції формування інформаційної культури індивіда, а також глобальні завдання підготовки молодого покоління до життя в інформаційному просторі надають цій проблемі загальнодержавного значення. У вирішенні цієї проблеми особливе місце належить саме навчальному закладу. Потрібні спеціальні пошукові знання. Без них не обійтися сьогодні нікому: ні вченому, ні вчителю, ні студенту, ні школяреві, та й самому бібліотекареві. Тому важливо вже з юних років виховувати необхідність одержувати знання, прищеплювати навички самостійного пошуку інформації, формулювати вміння її ефективного збору, систематизації та обміну з

іншими користувачами. І тут на допомогу людині приходять різні технічні та програмні засоби — інформаційні технології.

На жаль, не кожен студент володіє основами бібліографічного пошуку, не добре знає правила роботи з каталогами, не всі вміють вірно поставити запит перед бібліотекарем. Це пояснюється тим, що в наших школах, а потім у ВНЗ основам бібліографічної грамотності приділяється мало уваги. А бібліографія це ж все таки наука, без знання якої людина в інформаційному суспільстві, як автомобіль без керма — не знає куди податися. І якщо вчитель не зможе використовувати традиційний бібліографічний довідковий апарат, то як він буде використовувати комп'ютерний банк даних, Інтернет-ресурси тощо.

Особлива, унікальна роль у формуванні інформаційної культури належить **бібліотеці**. Історично цей процес починається з засвоєння **бібліотечно-бібліографічної грамотності**, необхідної для підготовки кваліфікованого користувача, який здатний легко орієнтуватися у фонді та довідково-бібліографічному апараті бібліотеки. З часом потреби користувачів зміняться. З'явиться необхідність говорити не лише про **бібліотечно-бібліографічну грамотність**, а про культуру читання, що мається на увазі знання, уміння та навички, необхідні читачу для повноцінного вибору та розумінню творів друку.

Рівень культури користувача бібліотеки визначається наступними показниками:

- знання можливостей бібліотек та інформаційних центрів різних рівнів;
- вміння користуватися пошуковим апаратом, який допомагає орієнтуватися в інформаційних ресурсах (ДБА бібліотек, пошукові системи Інтернет, довідково-бібліографічний апарат бібліографічних та реферативних видань);
- комп'ютерна грамотність.

Заходи, які проводяться у бібліотеці для підвищення інформаційної культури користувачів, забезпечують можливість безперервної освіти людини та підвищують їх відповідальність за прийняте рішення.

Навчити студентів орієнтуватися в світі інформації, користуватися джерелами інформації, знати, де і як можна підібрати необхідну літературу з певної теми — це етапи виховання інформаційної культури.

На наших практичних заняттях ми розповімо вам про довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, довідковий апарат книги — зміст та покажчики творів (якщо такі є), про роботу зі словниками, словниками-довідниками, ознайомимо енциклопедичними виданнями та правилами пошуку інформації в них, розповімо про тематичну рекомендаційну бібліографію. Ви закріпите свої знання зі здобування інформації в довідковому апараті бібліотеки, ознайомитеся з правилами бібліографічного опису творів друку. Та головне — навчитеся самостійно знаходити потрібну інформацію в тематичному та алфавітному каталогах.